

# Levenseinde<sup>KLINIEK</sup>



**Feiten**  
en  
**Cijfers**

**2017**

## Introductie

---

De stijging van het aantal euthanasieverzoeken zette in 2017 door. Dat blijkt ook uit de feiten & cijfers die de Levenseindekliniek zelf bijhoudt. Hoe was de verdeling per diagnose, per provincie of per geslacht? En hoe verhoudt het aantal gehonoreerde verzoeken zich ten opzichte van het aantal hulpvragen? Dit document biedt op deze en andere vragen het antwoord.

In 2017 ontving de Levenseindekliniek 2.487 hulpvragen. Dit is een stijging van 38% ten opzichte van 2016. Hoewel dit procentueel niet de grootste stijging in het bestaan van de Levenseindekliniek is, is de toename met bijna 700 hulpvragen in absolute zin wel de grootste stijging.

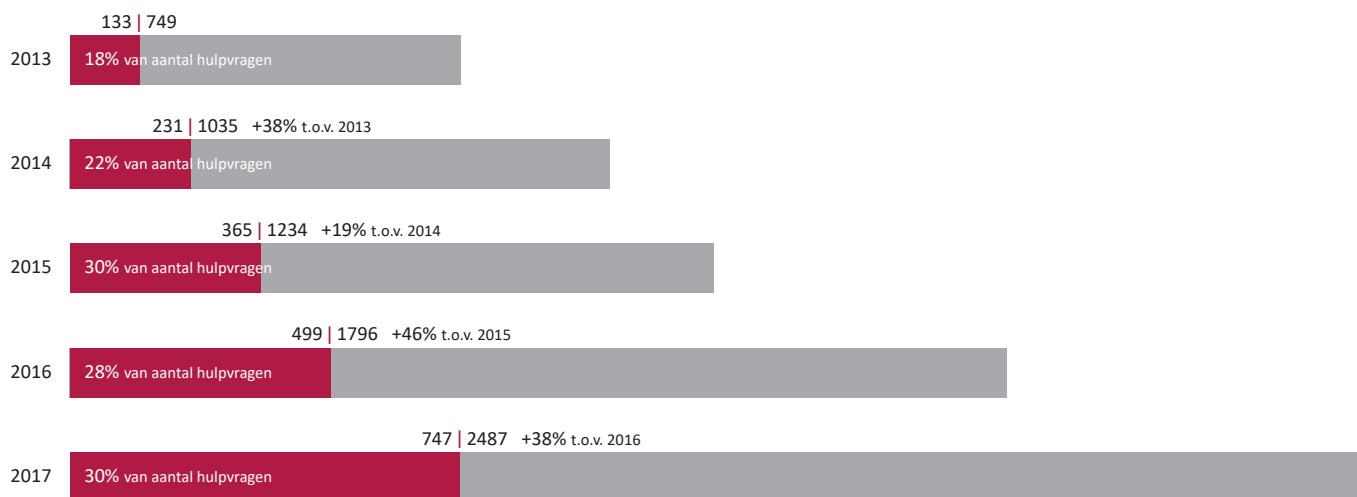
Er werden in 2017 747 hulpvragen gehonoreerd, een stijging van 50% ten opzichte van 2016. Ook in absolute zin is de stijging van bijna 250 gehonoreerde verzoeken de grootste sinds 1 maart 2012. Hoewel er in 2017 ook hulpvragen uit 2016 gehonoreerd werden, mag gesteld worden dat 30% van de ontvangen hulpvragen gehonoreerd wordt. Dat percentage hebben we de afgelopen drie jaar telkens zien terugkomen.

## 2017 vergeleken met voorgaande jaren

---

De ontwikkeling van de hulpvragen die in 2016 begon, zette zich door in 2017. Er is nu vergelijkingsmateriaal van vijf opeenvolgende volledige kalenderjaren, en deze vergelijking laat zien dat er een trendbreuk ontstond in 2016 ten opzichte van 2015. In 2016 en 2017 was er sprake van een veel grotere toename in het aantal hulpvragen dan de jaren daarvoor.

Vanaf 2015 is het percentage hulpvragen dat gehonoreerd wordt circa 30%.



## Verdeling naar diagnose

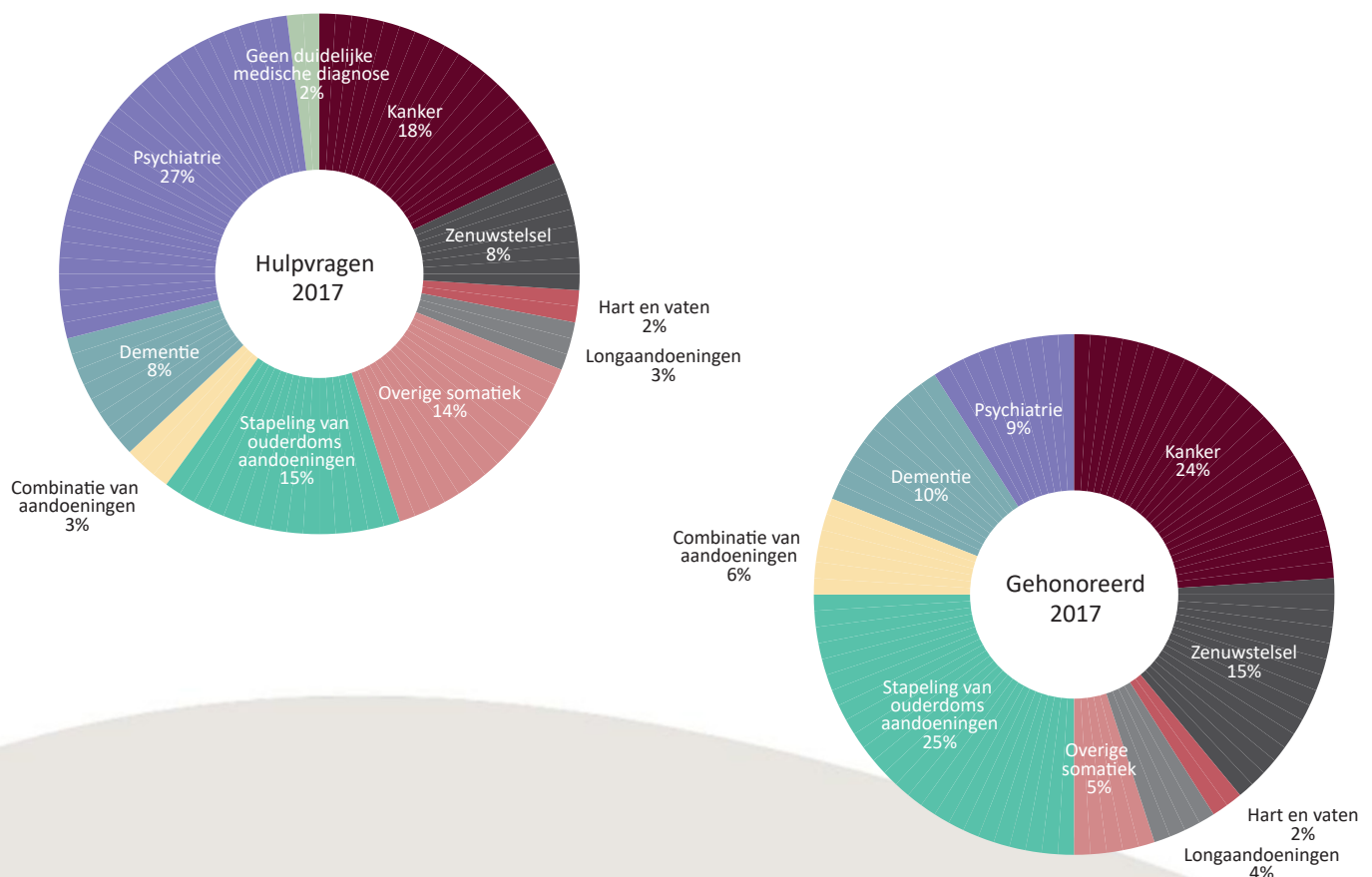
In 2017 leed 18% van de hulpvragers aan kanker. Dat is 2% minder dan in 2016. Van de hulpvragers waarbij het verzoek gehonoreerd werd, leed 24% aan kanker.

15% van de hulpvragers had een opeenstapeling van ouderdomsaandoeningen, en dat percentage is 25% als naar de gehonoreerde verzoeken gekeken wordt.

De hulpvragers met een 'overige somatische diagnose' maken 27% van het geheel uit en 26% van alle gehonoreerde verzoeken.

Hoewel in de eerste jaren na oprichting van de Levenseindekliniek het percentage hulpvragers met psychisch lijden 30% of hoger was, is dit net als in 2016 nu 27%. Het aantal gehonoreerde verzoeken gebaseerd op psychisch lijden is 9%.

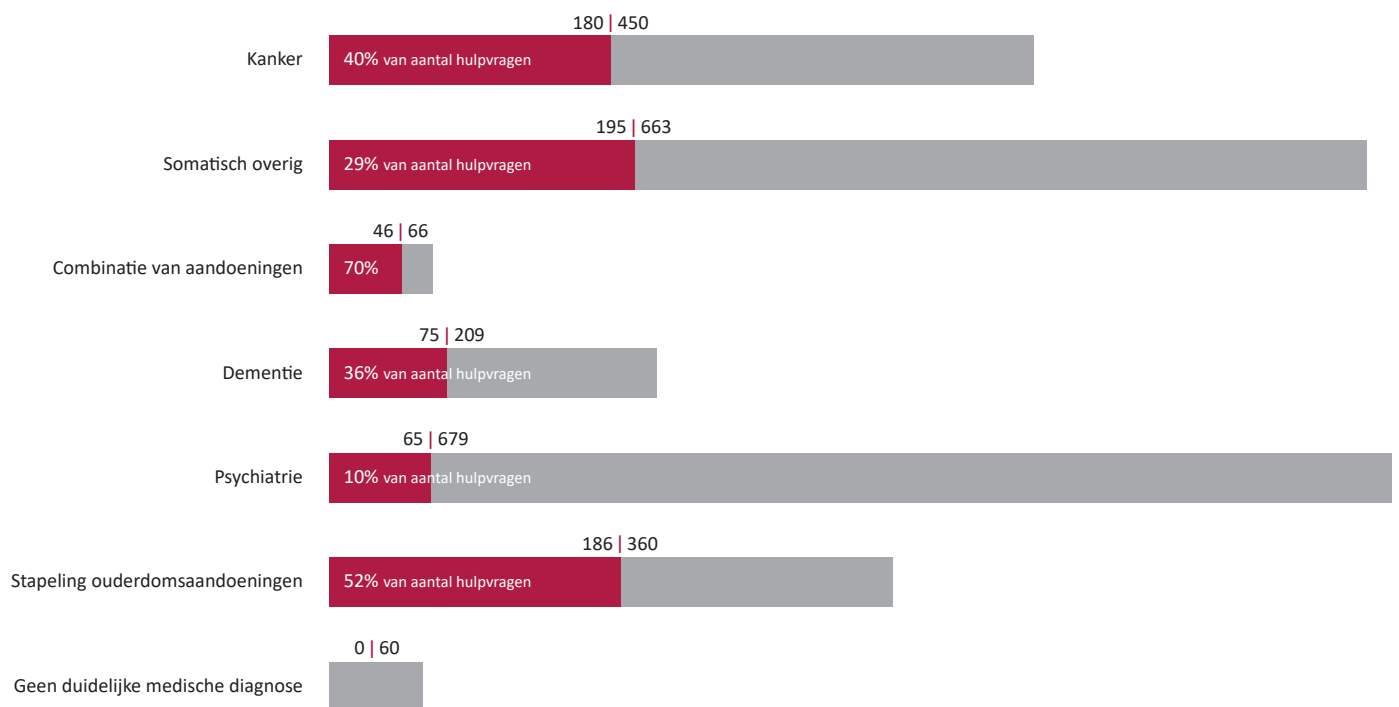
Hoewel het aantal hulpvragers met dementie 8% van het totaal uitmaakt, is dit percentage bij de gehonoreerde verzoeken 10%.



## Gehonoreerde verzoeken vergeleken met hulpvragen

Het is interessant om het aantal gehonoreerde verzoeken te vergelijken met het aantal ontvangen hulpvragen. Van de diagnoses kanker, een combinatie van aandoeningen en een stapeling van ouderdomsaandoeningen is het percentage gehonoreerde verzoeken 40% of hoger.

Opvallend laag is het percentage gehonoreerde verzoeken van de ontvangen hulpvragen bij psychisch lijden: 10%.

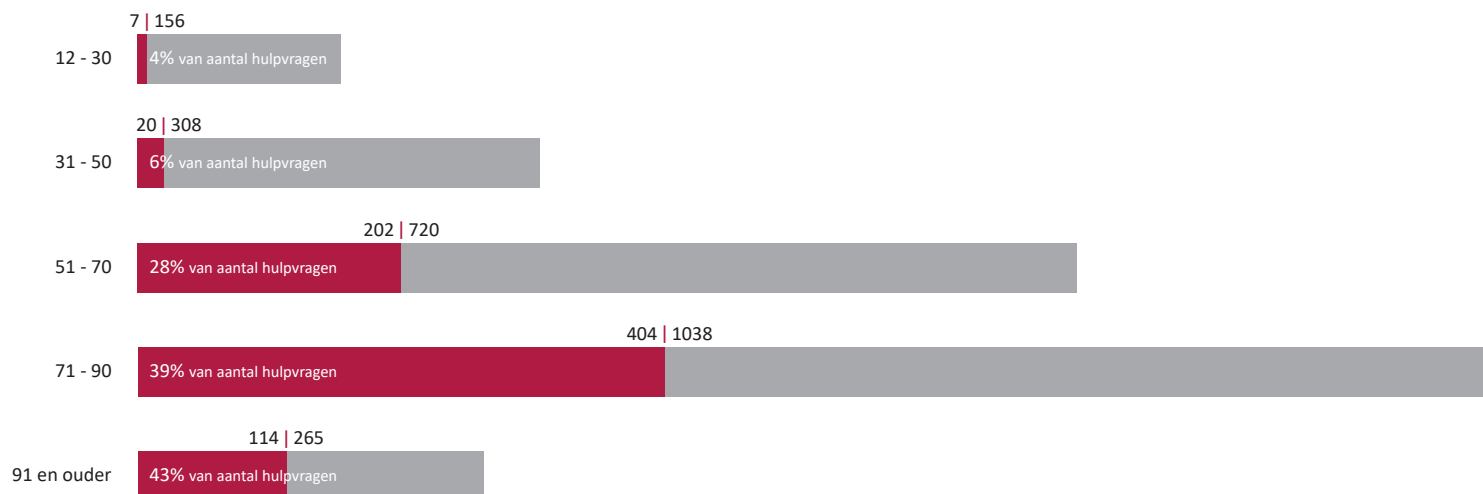


## Verdeling naar leeftijdsgroepen

Hoewel de gemiddelde leeftijd van de hulpvrager in 2017 iets hoger was dan in 2016, is het omgekeerde het geval bij de gehonoreerde verzoeken. Het spreekt voor zich dat in de hogere leeftijdsgroepen het percentage van de gehonoreerde verzoeken toeneemt.

Opvallend is de toename van het aantal jongeren (30 jaar en jonger) dat de Levensindekliniek om hulp vroeg. Dat steeg met 63% ten opzichte van 2016, naar 156.

Het aantal gehonoreerde verzoeken in deze groep steeg van 2 (in 2016) naar 7 (in 2017).



## Verdeling naar geslacht

---

Van de hulpvragers is 59% vrouw en 41% man. Van de gehonoreerde hulpvragen is net 1 procent meer man (42% versus 58%)

Bij beide geslachten wordt een gelijk deel van de hulpvragen gehonoreerd.

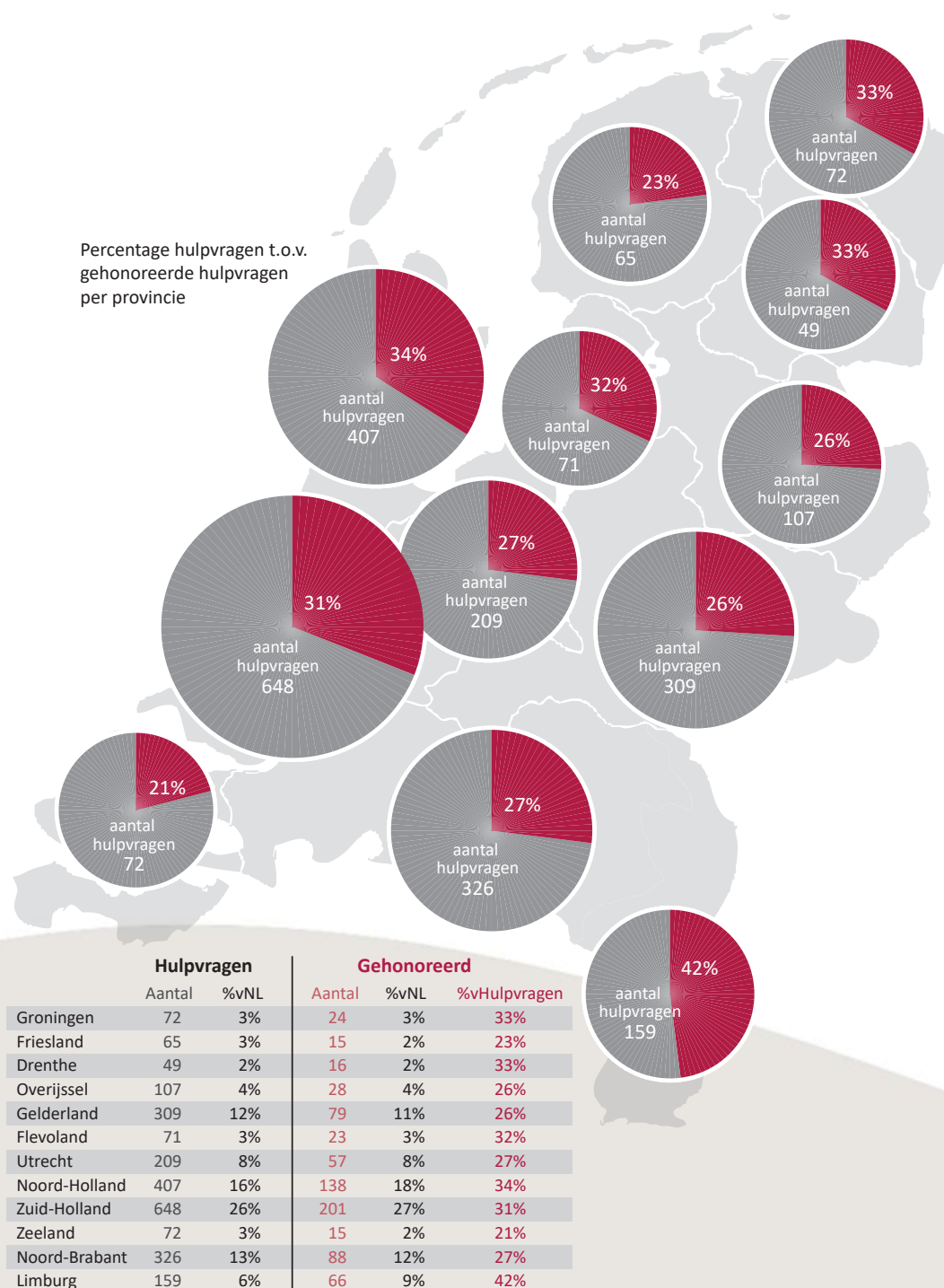


## Verdeling naar provincie

Het is opvallend dat een kwart van de hulpvragen uit de provincie Zuid-Holland komt.

Verder valt op dat er naar verhouding veel hulpvragen worden gehonoreerd in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Limburg.

In de provincies Zeeland, Friesland, Gelderland en Noord-Brabant is het percentage gehonoreerde verzoeken daarentegen het laagst.





## Verdeling naar gebruikte methode

Zowel in 2017 als in het jaar daarvoor kreeg 93% van de hulpvragers waar het verzoek gehonoreerd werd euthanasie (per injectie) en 7% Hulp bij zelfdoding (drankje).

Deze percentages wijken bij sommige diagnoses af:

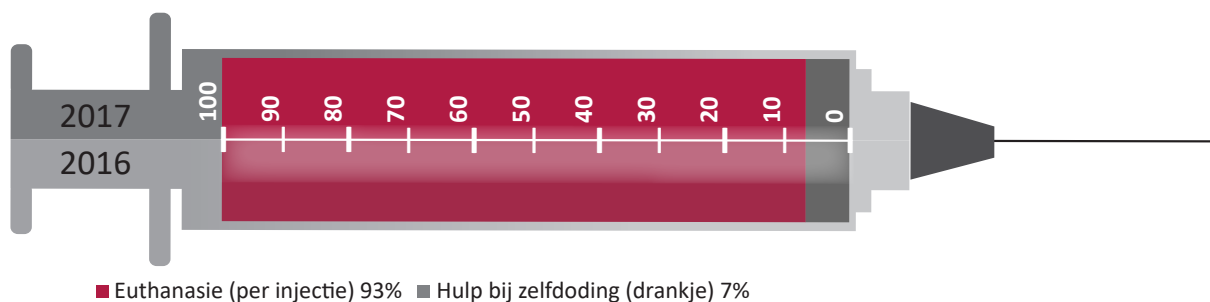
Psychiatrie: 17% hulp bij zelfdoding | 83% euthanasie

Dementie: 13% hulp bij zelfdoding | 87% euthanasie

Dit duidt op de behoefte van deze hulpvragers aan zoveel mogelijk autonomie, tot en met de uitvoering van het euthanasieverzoek

Bij hulpvragers met kanker is de verhouding, begrijpelijk, juist extreem andersom:

98% euthanasie | 2% hulp bij zelfdoding



## Oordelen door Regionale Toetsingscommissies Euthanasie

Iedere uitgevoerde euthanasie wordt gemeld bij de gemeentelijk lijkschouwer, die het dossier indient bij de Regionale Toetsingscommissies Euthanasie (RTE). Dit is voorgeschreven in de Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding. Deze commissies beoordelen achteraf of volgens de wettelijke criteria gehandeld is.

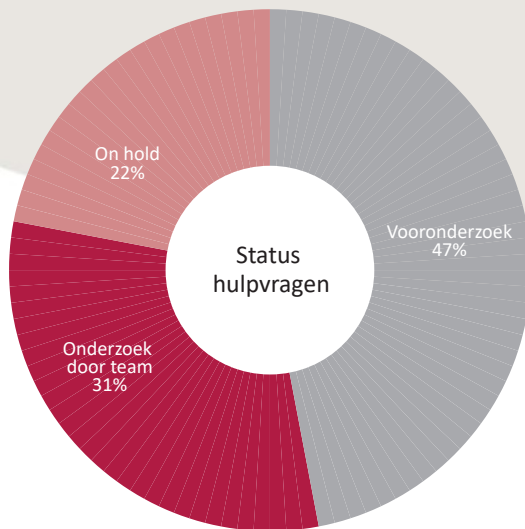
In 2017 ontving de Levenseindekliniek oordelen over 703 meldingen. In 700 gevallen werd geoordeeld dat aan alle wettelijke zorgvuldigheidscriteria werd voldaan. In één melding uit 2016 en twee uit 2017 werd geoordeeld dat niet aan alle zorgvuldigheidseisen werd voldaan.

De Levenseindekliniek stelt, vanzelfsprekend, alles in het werk om te voldoen aan de wettelijke zorgvuldigheidscriteria. Het is in de bijna zes jaar nu acht maal (0,4%) voorgekomen dat een RTE vond dat niet aan alle zorgvuldigheidseisen was voldaan. Dat is iedere keer een leermoment voor de Levenseindekliniek. Het leidt tot een uitgebreide beschouwing en bespreking van de casus, onder andere tijdens intervisiebijeenkomsten in alle regio's.

Als een RTE oordeelt dat niet aan alle zorgvuldigheidseisen wordt voldaan, dan meldt zij dit vanzelfsprekend aan de uitvoerend arts, aan de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) en aan het Openbaar Ministerie (OM). Beide stellen een onderzoek in. In de hierboven genoemde drie oordelen die bij IGJ en OM gemeld werden, deden zij nog geen uitspraak.

Oordelen toetsingscommissies	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Volgens wettelijke zorgvuldigheidscriteria	32	131	230	364	498	617
Niet geheel volgens zorgvuldigheidscriteria	-	2	2	1	1	2
Nog niet beoordeeld	-	-	-	-	-	128
<b>Totaal</b>	<b>32</b>	<b>133</b>	<b>232</b>	<b>365</b>	<b>499</b>	<b>747</b>

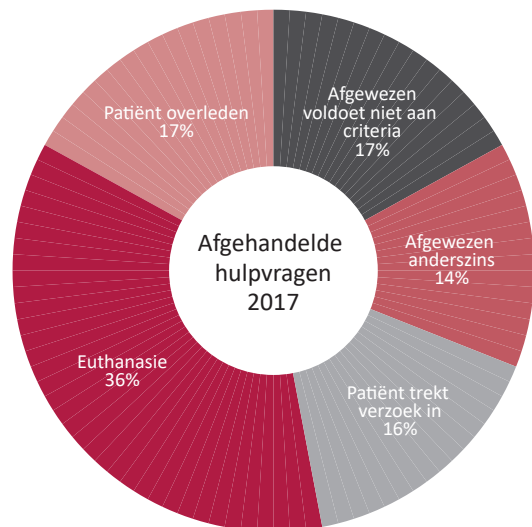
## Uitkomst onderzoek hulpvragen



Op 31 december 2017 waren nog 908 hulpvragen in behandeling. 60% is in de fase van het vooronderzoek en 40% van deze verzoeken wordt onderzocht door een ambulant team.

Er zijn bovendien nog 262 casus die aangehouden worden. Hier volgt de patiënt bijvoorbeeld nog een behandeling of is de situatie nog niet zodanig dat het euthanasieverzoek actueel is. Dit geldt bijvoorbeeld bij dementie, als iemand zich in een vroegtijdig stadium heeft aangemeld.

Halverwege 2017 heeft de Levenseindekliniek de systematiek voor het vastleggen van de status van hulpvragen verbeterd. Door deze wijziging is het niet mogelijk om een exacte weergave te geven van de verdeling van de afgehandelde hulpvragen per 31 december 2017. De verdeling is dus niet exact maar een goede benadering van de werkelijke stand van zaken.



## Reden waarom behandelaar het euthanasieverzoek niet zelf honoreert

De medisch managers of een collega-arts nemen direct na ontvangst van de hulpvraag met de voornaamste behandelaar (meestal de huisarts) telefonisch contact op. In dat gesprek wordt ook altijd onderzocht wat de reden is dat deze behandelaar het verzoek niet zelf kan onderzoeken en/of uitvoeren.

In 2017 is het aantal hulpvragen waarvan deze gegevens bekend zijn gegroeid tot 3.644, sinds de start van de registratie hiervan.

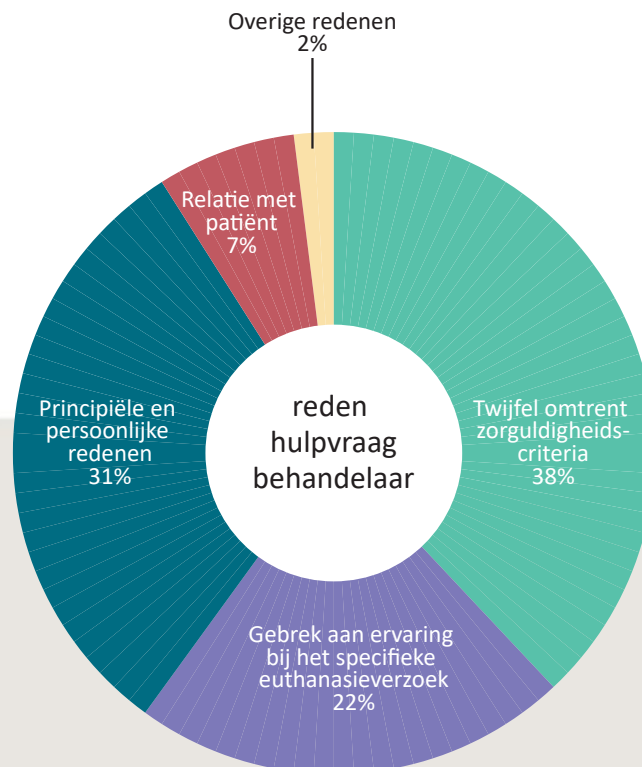
38% (2016:43%) geeft aan dat er twijfel is of wel aan de wettelijke zorgvuldigheidseisen wordt voldaan. Het is opvallend dat dit deel zoveel afgenomen is.

Daarentegen is het deel dat aangeeft te weinig ervaring te hebben bij het specifieke euthanasieverzoek in 2017 toegenomen naar 22% (2016: 16%).

Deze beide groepen samen vormen dus 60% van de hulpvragen. Het is juist voor deze groep artsen dat de Levenseindekliniek in haar functie als Expertisecentrum Euthanasie begeleiding en scholing biedt. Door meer deskundigheid op te doen, zou een deel van deze artsen het verzoek (al dan niet onder begeleiding) wel zelf kunnen onderzoeken en uitvoeren.

31% geeft principiële of persoonlijke redenen op (2016: 33%).

In 7% van de gevallen staat de relatie met de patiënt euthanasie in de weg en in 2% van de gevallen zijn er overige redenen.

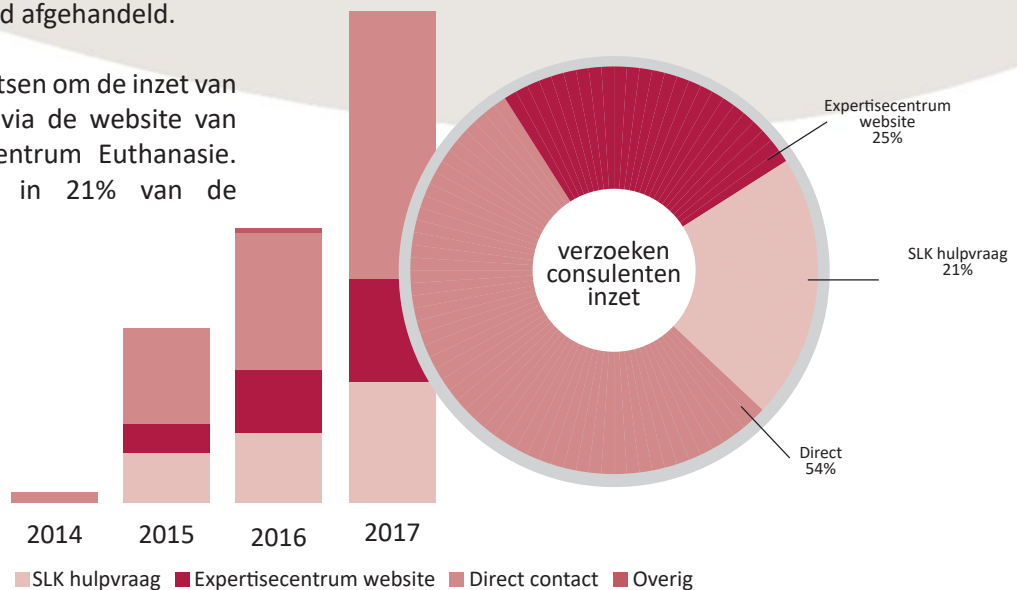


## Consulenten euthanasie

De arts die de consulente euthanasie wil inroepen doet dit in 54% van de gevallen via een rechtstreeks contact met de projectmanager consulent euthanasie.

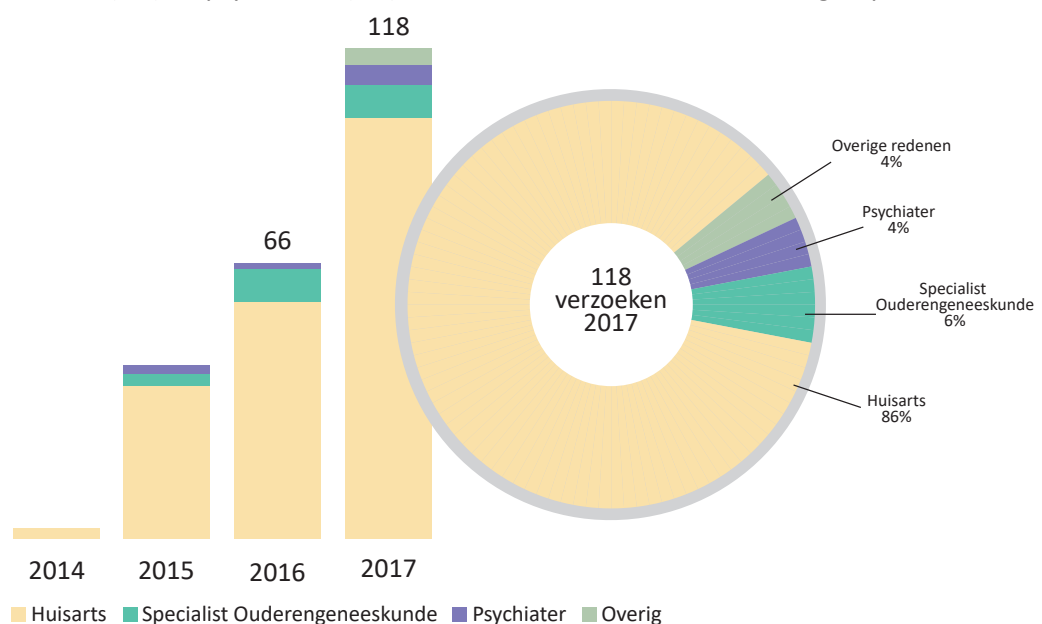
In 25% van de consulent euthanasie-inzet komt dit doordat de patiënt een hulpvraag bij de Levensindekliniek indiende die naderhand door de eigen arts in samenwerking met een consulent euthanasie werd afgehandeld.

Ook vroegen artsen om de inzet van een consulent via de website van het Expertisecentrum Euthanasie. Dat gebeurde in 21% van de gevallen.

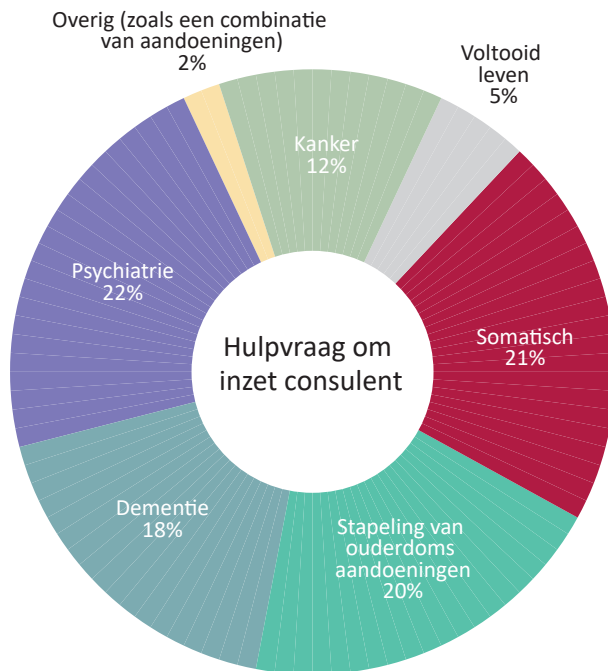


In 2017 nam het aantal verzoeken voor ondersteuning of advies van een consulent toe naar 118. Dit is een toename is met 79% ten opzichte van de 66 verzoeken in 2016.

Evenals in vorige jaren komen de verzoeken verreweg het vaakst van een huisarts (86%). Specialisten Ouderengeneeskunde (6%) en psychiaters (4%) vormen het merendeel van de restgroep.



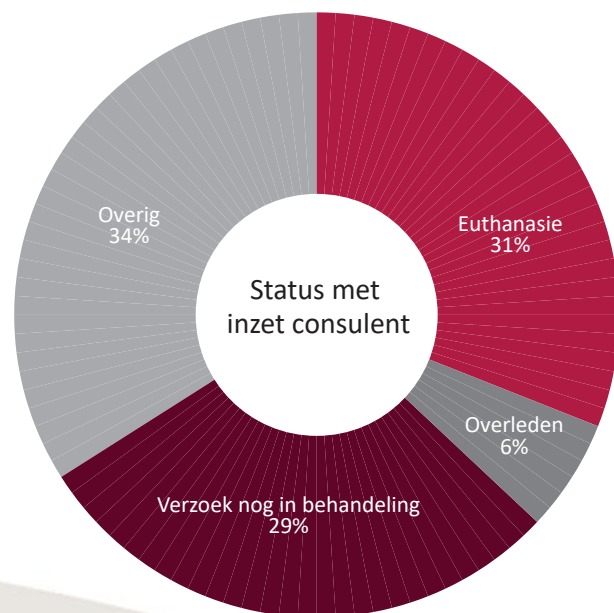
## Consulenten euthanasie



De patiënten waarvoor de behandelend artsen om de inzet van een consulent euthanasie vroegen hadden verschillende diagnoses, waarbij het merendeel complexe euthanasievraagstukken betrof.

In 31% van de casus waar een consulent euthanasie ingeschakeld wordt, krijgt de patiënt euthanasie. In nog eens 6% overlijdt patiënt op een andere wijze.

Van de 118 casus in 2017 is nog 29% in behandeling en had 34% een andere uitkomst (bijvoorbeeld werd het verzoek ingetrokken, of voldeed dit niet aan de wettelijke zorgvuldigheidseisen).

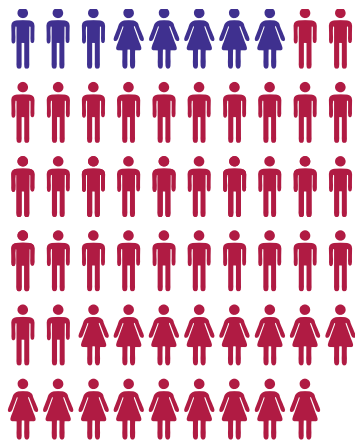


## De ambulante teams van de Levensidekliniek

Het aantal ambulante teams nam in 2017 toe van 52 (2016) naar 59.

Onder de 59 artsen bevinden zich 18 huisartsen, 13 specialisten ouderengeneeskunde, 8 psychiaters, 11 overige medisch specialisten en 9 overige artsen.

Onder de 58 verpleegkundigen bevinden zich 19 psychiatisch verpleegkundigen en 39 algemeen verpleegkundigen.



 Psychiaters

 Artsen



 Psychiatrisch verpleegkundigen

 Verpleegkundigen

# Stichting Levenseindekliniek

Postbus 13480, 2501 EL Den Haag

Eisenhowerlaan 104, 2517 KL Den Haag

Tel: 070 352 4141